

The Abraham Arbesfeld
Kollel Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Men

WWW.KOLLELYOMRISHON.ORG

*Yosef and the
 Brothers: Halakhic
 and Philosophical
 Reflections on
 Teshuvah*

The learning this week has been sponsored by Mark Brooks and Terry Samuel in memory of Yosef ben Yisroel, whose yaartzeit is Tevet 9.

Rabbi Shmuel Hain

י' טבת תש"ע • December 27, 2009

אשם וחטאת: שני סוגי תשובה

(1) בראשית פרק מב

(כא) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו אֲכַל אֲשָׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אֲחֵינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צֶרֶת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְּנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמְעָנוּ עַל פֶּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת: (כב) וַיַּעַן רְאוּבֵן אֶתֶם לֹא־אָמַרְתִּי אֵלֵיכֶם לֵאמֹר אֶל תִּחַטְּאוּ בְּיַד וְלֹא שָׁמַעְתֶּם וְגַם דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ:

(2) פירוש המשנה לרמב"ם הקדמה לסדר קדשים

ראיתי להקדים דברים בחלוקי הקרבנות וסקירת סוגיהם לפני שאתחיל בפירוש סדר זה, ואשר הביאני לכך אף על פי שחלוקתן דבר פשוט וכולם מקראות בתורה ואי אפשר להביא בזה דבר מופלא ולא עמקות עיון, הוא מפני שדבר זה כלומר הקרבנות כבר אבד בעונותינו שרבו, ואין מעיינים בו כי אם מעטים מבני אדם, ואין ענינו נזכרים תכופות לפני האדם שיזכרם אף על פי שכבר עיין בהם, כיון שאין שם מעשה הגורם חזרתו, ואין בני אדם שואלים על שום דבר מהם כלל, עד שהושוו בהם החכם הגדול והסכל שבהמון, והרי רוב התלמידים אינם יודעים מן הקרבנות אפילו מה שנאמרו בו מקראות מרובים. וסוגי הקרבנות ארבעה, והם העולה, והחטאת, והאשם, והשלמים ודומיהם, ואין בתורתנו שום קרבן לא קרבן יחיד ולא קרבן צבור זולת אחד מארבעת סוגים אלו או כולם.

העולה הרי היא נקטרת כולה באיזה אופן שתהיה, קרבן יחיד או קרבן צבור, ולא תהא אלא מזכרי הכבשים, או הבקר או העזים, ותהיה מן היונים והתורים ואין הבדל בהם בין הזכר לנקבה.

והחטאת שני חלקים, יש מהן שמקריבים ממנה האמורין ויאכלו זכרי כהונה השאר בעזרה, ויש מהן שהשאר נשרף כמו שנבאר. ותהיה מן הזכרים והנקבות, וגם היא מחמשת מיני בעלי החיים.

והאשם מקריבים ממנו האמורין ויאכלו זכרי כהונה השאר בעזרה. ולא יהיה אלא מזכרי הכבשים בלבד, מהם מן הגדולים ומהם מן הקטנים, ונבאר את זה. ואין בקרבנות הצבור אשם, ואינו אלא קרבן יחיד לעולם.

והשלמים מקריבים מהם האמורין בלבד. אם היו קרבן יחיד נוטלים מהם הכהנים חזה ושוק, ויאכלו בעליהם השאר בכל ירושלים, כוונתי באמרי בעליהם שאכילתם מותרת לכל ישראל גברים ונשים. ואם היו קרבן צבור יאכלו הכהנים השאר בעזרה ולזכרי כהונה בלבד. ולא יהיו מן העוף כלל כלומר מן התורים והיונים, אלא אין מקריבים שלמים כי אם מיתר שלשת המינים מגדוליהם וקטניהם, מזכריהם ונקבותיהם. וכך כל קרבנות הצבור לא יהו אלא משלשת המינים לא מן התורים והיונים.

(3) משנה מסכת זבחים פרק א משנה א

כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה חוץ מן הפסח ומן החטאת הפסח בזמנו והחטאת בכל זמן רבי אליעזר אומר אף האשם הפסח בזמנו והחטאת והאשם בכל זמן רבי אליעזר אומר על חטא והאשם בא על חטא מה חטאת פסולה שלא לשמה אף האשם פסול שלא לשמו:

(4) תוספתא מסכת זבחים (צוקרמאנדל) פרק א הלכה א

ר' יהושע אומר כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה חוץ מן הפסח ומן החטאת הפסח בזמנו והחטאת בכל זמן ר' אליעזר אומר אף האשם הפסח בזמנו והחטאת בכל זמן ר' אליעזר אומר חטאת באה על חטא והאשם בא על אשמה מה חטאת פסולה שלא לשמה אף אשם פסול שלא לשמו

(5) תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף ג עמוד ב

- מה לפיו - שכן מחייבו קרבן, תאמר בעדים שאין מחייבין אותו קרבן! - הא לא קשיא, רבי חייא כרבי מאיר סבירא ליה, דאמר: עדים מחייבין אותו קרבן מקל וחומר. דתנן: אמרו לו שנים אכלת חלב והוא אומר לא אכלתי, רבי מאיר מחייב, וחכמים פוטרים. אמר רבי מאיר: אם הביאוהו שנים לידי מיתה חמורה, לא יביאוהו לידי קרבן הקל? - אמרו לו: מה אם ירצה לומר מזיד הייתי - יפטר. אלא, מה לפיו - שכן מחייבו אשם. - אשם היינו קרבן.

(6) חידושי הרמב"ן מסכת בבא מציעא דף ג עמוד ב

הא דאמרינן מה לפיו שכן מחייבו אשם ואמרינן נמי אשם היינו קרבן. קשיא לן והא לרבנן נמי שני עדים בשאינו מכחישן מחייבין אותו קרבן ואעפ"כ אין מחייבין אותו אשם, דבאשם והתודה כתיב וההודאה היא המחייבתו והיאך נחייבו בלא הודאה ואפילו יבא אליהו ויאמר, והא לא דמי כלל לאכילת חלב וכיוצא בה דמשעת אכילה נתחייב ועדים גלויי מילתא הוא דקא עבדי אבל אשם אין חיובו כלל אלא משעת הודאה שלו וכדאיתא בב"ק (ק"ח ב') ובשבועות (מ"ט א'), וי"ל לר' מאיר ק"ו שלו עושה עדים יותר מהודאה בכל מקום.

(7) רמב"ן ויקרא פרק ה

(טו) והביא את אשמו לה' - נקרא הקרבן הזה אשם, כמו שאמר, בשקל הקדש לאשם... ולא נתברר מה טעם יהיה שם הקרבן האחד חטאת ושם האחר אשם, וכולן יבאו על חטא. ולא נוכל לומר בעבור שהחטאת נקבה, כי יש חטאת זכר, שעירים ופרים. ואין לומר שיהא מפני חומר החטא, כי הנה המצורע מביא שני קרבנות, שם האחד חטאת והשני אשם:

והנראה בעיני, כי שם אשם מורה על דבר גדול אשר העושו יתחייב להיות שמם ואבד בו, מלשון האשימם אלהים (תהלים ה יא), ויאשמו נאות מדבר. וכן תאשם שומרון כי מרתה באלהיה (הושע יד א), וכן אשמים אנחנו (בראשית מב כא), נענשים. וחטאת מורה על דבר נטה בו מן הדרך, מלשון אל השערה ולא יחטיא (שופטים כ טז): והנה אשם גזלות ואשם שפחה חרופה, בעבור שהם באים אף על המזיד יקרא קרבנם אשם, וכן אשם הנזיר. אבל אשם מעילות אע"פ שהוא בשוגג, בעבור שהוא בקדשי ה' יקרא הקרבן אשם, כי החטא (הגדול) [גדול] יתחייב להיותו אשם בו, כאשר יקרא מעילה:

וענין המצורע, בעבור שהמצורע חשוב כמת והנה הוא כבר שמם ואבד, ויקרא קרבנו הראשון אשם, שיגין עליו מן האשמה אשר הוא שמם בה, והשני חטאת שהוא מכפר שגגותיו:

וטעם אשם תלוי, מפני שבעליו סבור שאין עליו עונש כי לא נודע שחטא, מפני זה החמיר עליו הכתוב בספקו יותר מודאו, והצריכו איל בכסף שקלים, ואלו נודע חטאו היה מביא חטאת בת דנקא. וקראו אשם לאמר שהוא בשני סלעים כאשמות החמורים, לרמוז לו שאם יהיה נקל בעיניו ולא יביא כפרתו שמם יהיה בעונו. וזה טעם אשם הוא אשום אשם לה' (פסוק יט). יאמר כי הקרבן הזה אעפ"י שהוא בא על הספק אשם הוא, כי אשום אשם לה' היודע כל תעלומות, ואם אולי חטא לו יענישנו. וכן מה שאמר למעלה, והביא את אשמו, בעבור כי מן הנזכרים מזידין, כגון שבועת העדות, יזכיר בו אשם, והוא חטאת:

8 רמב"ן בראשית פרק מב

(כא) אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו - חשבו להם האכזריות לעונש גדול יותר מן המכירה, כי היה אחיהם בשרם מתחנן ומתנפל לפנייהם ולא ירחמו, והכתוב לא סיפר זה שם, או מפני שהדבר ידוע בטבע כי יתחנן אדם לאחיו בבואו לידם להרע לו וישביעם בחיי אביהם ויעשה כל אשר יוכל להציל נפשו ממות, או שירצה הכתוב לקצר בסורחנם, או מדרך הכתובים שמקצרים במקום אחד ומאריכים בו במקום אחר:

9 גמ' יומא פו:

אמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות שנאמר (הושע יד) שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך הא עון מזיד הוא וקא קרי ליה מכשול איני והאמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות שנאמר (יחזקאל לג) ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם [הוא] יחיה לא קשיא כאן מאהבה כאן מיראה.

Rabbi Joseph Soloveitchik, On Repentance pp. 248-256 (10)

In the *Selihot*, we thank God for having "shown us the way of repentance." But, in fact, there is more than one way open to us- there are at least two. The first way is by: blotting out evil. The second way is by: rectifying evil and elevating it...

Sometimes one will "erase" certain years of a lifetime... But when one blots out a part of his past he also severs part of his being; his past shrinks and his personality is dwarfed.

Repentance of the first sort leaves man with only a limited sense of return. Man returns to his starting point, to where he stood prior to sinning and everything that has occurred in the meantime disappears, as if it had never been... This is the first way of repentance where premeditated sins are counted as errors.

But there is another way. This second way of repentance does not entail making a clean break with the past or obliterating memories. It allows man at one and the same time to identify with the past and still to return to God in repentance. The intensity of sin and the sense of guilt and shame that overwhelms man in its wake are such strong drives that they impel the penitent upward and outward in the direction of God. The sins are transformed into positive impulsive forces which propel the sinner toward God.

Sin is not to be forgotten, blotted out or cast into the depths of the sea. On the contrary, sin has to be remembered. It is the memory of sin that releases the power within the inner depths of the soul of the penitent to do greater things than ever before. The energy of sin can be used to bring one to new heights. This type of repentance, where evil is elevated transforms premeditated sins into merits.

האם ומתי יוסף והאחים נתרצו?

11 בראשית פרק מה

(א) ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אתו בהתנדע יוסף אל אחיו: (ב) ויתן את קלו בבכי וישמעו מצרים וישמע בית פרעה: (ג) ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו: (ד) ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי ויששו ויאמר אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אתי מצרימה: (ה) ועתה אל תעצבו ולא יחר בעיניכם כי מכרתם אתי הנה פי למחיה שלחני אל הים לפניכם: (ו) כי זה שנתיים הרעב בקרב הארץ ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר: (ז) וישלחני אל הים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדלה: (ח) ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה פי האל הים וישמיני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומשל בכל ארץ מצרים: (ט) מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו פה אָמר בְנֵךְ יוֹסֵף שְׁמֵנִי אֶל הַיָּם לְאָדוֹן לְכָל מִצְרַיִם רְדֵה אֵלַי אֶל תַּעֲמֹד: (י) וישב בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וְהָיִיתָ קְרוֹב אֵלַי אַתָּה וּבְנֵיךָ וּבְנֵי בְנֵיךָ וְצִאֲנֶךָ וּבְקַרְנֶךָ וְכָל אֲשֶׁר לְךָ: (יא) וְכָל־כַּלְתֵּי אֶתְךָ שָׁם כִּי עוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִים יָעֹב פֶּן תִּהְיֶה אַתָּה וּבֵיתְךָ וְכָל אֲשֶׁר לְךָ: (יב) וְהִנֵּה עֵינֶיךָ רְאוּת וְעֵינֵי אָחִי בְנִימִין כִּי פִי הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם: (יג) וְהִגַּדְתֶּם לְאָבִי אֵת כָּל כְּבוֹדֵי בְּמִצְרַיִם וְאֵת כָּל אֲשֶׁר רָאִיתֶם וּמִהֲרַתֶּם וְהוֹרַדְתֶּם אֶת אָבִי הֵנָּה: (יד) וַיִּפֹּל עַל צַוְאָרֵי בְנִימִין אַחִיו וַיִּבְכֶּה וּבְנִימִין בָּכָה עַל צַוְאָרָיו: (טו) וַיִּנְשָׁק לְכָל אַחִיו וַיִּבְכֶּה עֲלֵיהֶם וְאֶחָדֵם כֵּן דִּבְרוּ אַחִיו אִתּוֹ....

(כב) לְכָל־שָׁנָה לְאִישׁ, חֲלָפֹת שְׂמֹלֶת; וּלְבְנֵימִין נָתַן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף, וְחֲמֵשׁ חֲלָפֹת שְׂמֹלֶת....

(כד) וַיִּשְׁלַח אֶת-אַחִיו, וַיִּלְכְּו; וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם, אֶל-תְּרַגְּזוּ בְּדַרְכְּךָ.

12 מדרש תנחומא ויגש- סימן ה

ד"א ויגש אליו יהודה שנגש בתוכחות בי אדוני אל תעבור עלינו מדת הדין, ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני ראוי היה לומר לפני אדוני, אלא מלמד שהיה מדבר אחת קשה ואחת רכה, כי כמוך כפרעה כשם שפרעה רבך אוהב נשים ומחמדן כך אתה ראית לבנימין שהוא יפה תואר ואתה מחמדו להיות לך לעבד, דבר אחר כי כמוך כפרעה כשם שאתה ופרעה גדולים במקומכם כך אנו גדולים במקומנו, אדוני שאל את עבדיו, א"ל מתחילה בעלילה באת עלינו מכמה מדינות ירדו למצרים לשבור אוכל ולא שאלת אחד מהן, שמא בתך באנו ליקח או אחותינו אתה סבור לישא אעפ"כ לא כסינו ממך דבר, א"ל יוסף יהודה למה אתה דברן מכל אחיך ואני רואה בגביע שיש באחיך גדולים ממך ואתה פטיט, א"ל כל זאת שאתה רואה בשביל הערבות שערכתי אותי, א"ל מפני מה לא ערכת את אחיך כשמכרתם אותו לישמעאלים בעשרים כסף וצערת את אביך הזקן ואמרת לו טרף טורף יוסף והוא לא חטא לך אבל זה שחטא וגנב הגביע אמור לאביך הלך החבל אחר הדלי, כיון ששמע יהודה כך צעק ובכה בקול גדול ובמר נפש אמר כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי וגו', א"ל יוסף בא ונתווכח שנינו אמור מילך וסדור דינך, מיד אמר יהודה לנפתלי לך וראה כמה שווקים יש במצרים, קפץ וחזר אמר ליה שנים עשר, אמר יהודה לאחיו אני אחריב מהן שלשה וטלו כל אחד אחד ולא נשאר בהם איש, אמרו לו אחיו יהודה מצרים אינה כשכם אם אתה מחריב מצרים תחריב את העולם כולו באותה שעה ולא יכול יוסף להתאפק, אמר רבי שמואל בר נחמן לסכנה גדולה ירד יוסף שאם הרגוהו אחיו אין בריה בעולם מכירו ולמה אמר הוציאו כל איש מעלי אלא כך אמר יוסף בלבו מוטב שאהרג ולא אבייש את אחי בפני המצרים, אמר ליה יהודה ליוסף תדע שמתחלה לא באת עלינו אלא בעלילות, בתחילה אמרת לנו מרגלים אתם, שניה אמרת לראות את ערות הארץ באתם, שלישית גביע גנבתם, אני נשבע בחיי אבי הצדיק ואתה נשבעת בחיי פרעה הרשע אם אני אוציא חרבי מנרתיקה אמלא כל מצרים הרוגים, א"ל יוסף אם תוציא חרב מנרתיקו אני כורכו על צוארך, אמר ליה יהודה אם אפתח את פי אבלע אותך, אמר ליה יוסף אם תפתח פיך אני סותמו באבן, אמר יהודה ליוסף מה נאמר לאבא, א"ל אמור לאביך הלך החבל אחר הדלי, א"ל יהודה דין שקר אתה דן אותנו, א"ל יוסף אין לך דין שקר כמכירת אחיכם, א"ל יהודה נורא דשכם דליק בלבי, א"ל יוסף נורא דתמר כלתך אגא מטפי, א"ל יהודה רתח אגא ולית דמהימן לי, א"ל יוסף רתחא דידך אגא מתבר, א"ל יהודה עכשיו אני אצא ואצבע כל שווקים שבמצרי' בדם, א"ל יוסף צבעי' הייתם מימכם שצבעתם כתונת אחיכם בדם ואמרתם לאביכם טרף טרף, כיון שראה יוסף שהסכימה דעתם להחריב את מצרים אמר יוסף בלבו מוטב שאתודע להן ואל יחריבו את מצרים, אמר להן יוסף לא כך אמרתם שאחיו של זה מת אני קניתיו אקראנו ויבא אצלך, התחיל קורא יוסף ב"י בא אצלי יוסף ב"י בא אצלי ודבר עם אחיך שמכרוך והיו נושאים עיניהם בארבע פינות הבית א"ל יוסף למה אתם מסתכלין לכאן ולכאן אני יוסף אחיכם, מיד פרח נשמתן ולא יכלו לענו' אותו ארי' ווי לנו מיום הדין ווי לנו מיום תוכחה ומה יוסף כשאמר לאחיו אני יוסף פרח נשמתן כשעומד הקב"ה לדין דכתיב ביה (מלאכי ג) ומי מכלכל את יום בואו ומי העומד בהראותו שכתוב בו כי לא יראני האדם וחי (שמות לג) עאכ"ו, ומה זה נבהלו אחיו מפניו כשיבוא הקדוש ברוך הוא לתבוע עלבון המצות ופשעה של תורה עאכ"ו, עשה הקב"ה להם נס וחזרה נשמתן, אמר להם יוסף הנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין כי פי בלשון הקודש אני מדבר, ולא היו מאמינים בו עד שפרע את עצמו והראה להם חותם ברית, וכל כך למה מפני שיצא מאצלם בלא חתימת זקן ועכשיו היה עומד למלך בחתימת זקן, כיון שהכירוהו בקשו להרגו ירד מלאך ופזרם בארבע פנות הבית, באותה שעה צווח יהודה בקול גדול ונפלו כל חומות שבמצרים והפילו כל החיות שבמצרים ונפל יוסף מכסאו וירד פרעה מכסאו ונפלו שיניהם וכל הגבורים שהיו עומדין לפני יוסף נהפכו פניהם לאחוריהם ולא החזירו עד יום מותן שנא' (איוב ד) שאגת אריה וקול שחל ושני כפירים נתעו, לפיכך הוא אומר והקול נשמע בית פרעה ואין קול זה אלא קול יהודה שנאמר (דברים לג) שמע ה' קול יהודה, כיון שראה יוסף שהיתה להם בוש גדולה אמר להן גשו נא אלי ויגשו וכל אחד אחד היה מנשק ובוכה עליו שנאמר

וינשק לכל אחיו ויבך עליהם, וכשם שלא פייס יוסף את אחיו אלא מתוך בכיה כך כשיגאל הקדוש ברוך הוא את ישראל מתוך בכיה הוא גואלם שנא' (ירמיה לא) בבכי יבאו ובתחנונים אובילים אוליכם אל נחלי מים בדרך ישר לא יכשלו בה כי הייתי לישראל לאב ואפרים בכורי הוא:

13) בראשית פרק נ

(טו) וַיִּרְאוּ אֶחָי יוֹסֵף כִּי מֵת אָבִיָּהֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יִשְׁטַמְנוּ יוֹסֵף וְהָשִׁב לָנוּ אֶת כָּל הַרְעָה אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אֹתוֹ: (טז) וַיִּצְווּ אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר: (יז) כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אֲנֵא שָׂא נָא פֶשַׁע אֲחִיךָ וְחַטָּאתָם כִּי רָעָה גָּמְלוּךָ וְעַתָּה שָׂא נָא לִפְשַׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ וַיִּבְךְּ יוֹסֵף בְּדַבְרָם אֵלָיו: (יח) וַיֵּלְכוּ גַם אֲחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ הִנְנוּ לְךָ לְעַבְדִּים: (יט) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אַל תִּירְאוּ כִּי הִתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי: (כ) וְאַתֶּם חָשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חָשְׁבָה לְטוֹבָה לְמַעַן עֲשֶׂה פִּיּוֹם הַזֶּה לְהַחְיִית עַם רַב: (כא) וְעַתָּה אֵל תִּירְאוּ אֲנִי אֶכְלָפֵל אֶתְכֶם וְאֶת טַפְּכֶם וַיִּנַּחֵם אוֹתָם וַיַּדְבֵּר עַל לִבָּם:

14) רבינו בחיי בראשית פרק נ

(יז) ויבך יוסף בדברים אליו. תכף שהזכירו לו אביו בכה לגודל האהבה ונכמרו רחמיו, והנה אחיו בקשו ממנו מחילה, ולא באר הכתוב שמחל להם, וכבר בארו רז"ל: (ב"ק צב א) שכל מי שחטא לחברו ועשה תשובה אינו נמחל לעולם עד שירצה את חברו, ואע"פ שהזכיר הכתוב: וינחם אותם וידבר על לבם, שנראה בזה שהיה להם רצוי מיוסף, מכל מקום לא ראינו שיזכיר הכתוב מחילה ביוסף ולא שיוודה להם שישא פשעם וחטאתם, ואם כן מתו בענשם בלא מחילת יוסף ואי אפשר להתכפר עונם רק במחילתו, ועל כן הוצרך העונש להיותו כמוס וחתום להפקד אחר זמן בענין עשרה הרוגי מלכות. וקרוב אני לומר שיש מזה רמז בכתוב ממה שנכפל הלשון ועשה בזה שני חלקים: פשע אחיך וחטאתם, פשע עבדי אלהי אביך, והיה ראוי הכתוב לומר: ועתה שא נא לפשעם. אבל כיון הכתוב לרמוז: אם תשא פשע אחיך וחטאתם, יהיה פשע עבדי אלהי אביך נמחל, ובאר הכתוב: כי פשע עבדי אלהי אביו הוא פשע אחיו, כי יזכיר להם הש"י עונות ראשונים, והבן זה.

Emmanuel Levinas, *Totality and Infinity*, pp. 282-283 (15)

The paradox of **pardon** lies in its retroaction; from the point of view of common time it represents an inversion of the natural order of things, the reversibility of time...Active in a stronger sense than **forgetting**, which does not concert the reality of the event forgotten, pardon acts upon the past, purifying it. **Forgetting** nullifies the relations with the past, whereas **pardon** conserves the past in the purified present. The pardoned being is not the innocent being. This does not mean that innocence is above pardon; [we] discern in pardon a surplus of happiness, the happiness of **reconciliation**, the *felix culpa*...